

Odborný článek

Zjišťování jmění zůstavitele včera a dnes

Iveta Talandová

Autorka je notářskou koncipientkou a zároveň působí jako doktorandka na Katedře soukromého práva a civilního procesu Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. V rámci svého výzkumu se zabývá dědickým právem, především pak nepominutelným dědicem.

Abstrakt

Tento článek se věnuje otázce soupisu pozůstalosti a s tím související právní úpravě, přičemž článek je založen komparací mezi zněním obecného zákoníku občanského, který byl pro tuto otázku účinný v době první republiky, se současnou úpravou v zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Autorka představuje společné body tehdejší i současné právní úpravě, zaměřuje se ale zejména na to, v čem se tato úprava liší. Zaměřuje se také na důvody těchto odlišností, na to, čím jsou způsobeny, a jaké jsou jejich praktické důsledky.

Abstract

This article focuses on the topic of heritage inventory and related legislation. The article uses the method of comparison of the General Civil Code (Austrian Civil Code, ABGB), which was applicable law during the period of first republic of Czechoslovakia, and the present-day Civil Code of the Czech Republic enacted in 2012. The author presents common points of these two pieces of legislation, but at the same time focuses on the differences. She analyses the reasons for these differences, what caused emergence of these differences and their consequences for legal practice.

1. Obecně k soupisu pozůstalosti

Soupisem pozůstalosti, nebo také inventářem, se rozumí *podrobný seznam veškerého jmění movitého i nemovitého, které tu bylo v době smrti zůstavitele, s údaji tehdejší hodnoty pozůstalosti*.¹ Účelem pořízení soupisu pozůstalosti je tak co nejpresnější zjištění jmění zůstavitele, tedy veškerých aktiv i pasiv, přičemž rozhodující je zásadně stav v době zůstavitele smrti. Takové přesné zjištění jmění pozůstalosti má vliv především na rozsah povinnosti dědiců hradit pozůstalostní dluhy, což je také hlavní důvod zřizování soupisů.

Soupis pozůstalosti má vždy formu listiny, ve které by měla být uvedena veškerá aktiva pozůstalosti a také veškerá pasiva ke dni smrti zůstavitele, ale i některá později vzniklá aktiva a pasiva.² Aktiva i pasiva se zpravidla rozdělí v soupisu podle své povahy do skupin (zpravidla na movité a nemovité věci). Veškeré jmění je pak nutné ocenit ke dni smrti zůstavitele, případně ke dni jejich vzniku. Soupis pozůstalosti provádí zpravidla soud, respektive notář jako soudní komisař. Soupis je však možné nahradit i jinými dokumenty.³

Souписы pozůstalosti jsou známy již od dob římského práva, kdy byly zavedeny císařem Justinianem ke zmírnění tehdejšího neomezeného ručení dědiců za dluhy pozůstalosti v situaci, kdy se ráz římského dědického práva posouval z roviny spíše osobní, do roviny téměř výlučně majetkové.⁴ Římskoprávní úprava byla přejímána i do moderních kodifikací, na našem území do obecného zákoníku občanského.⁵ Převzata tak byla zásadně neomezená odpovědnost dědiců za pozůstalostní dluhy, která mohla být zmírněna právě dědickou přihláškou s výhradou soupisu.⁶ Souписы pak byly zřizovány i z některých jiných důvodů, když bylo nutné přesně zjistit hodnotu jmění pozůstalosti. Právní úpravy tzv. socialistické se od tradičního pojetí odpovědnosti dědiců za dluhy odklonily a zavedly omezenou odpovědnost dědiců, při které se nepořizovaly souписы pozůstalosti, jak byly známy z obecného zákoníku občanského, ale majetek se v řízení o dědictví také zjišťoval. Současná úprava dědického práva se částečně vrátila k tradičnímu pojetí neomezené odpovědnosti dědiců, kterou mohou dědicové zmírnit výhradou soupisu pozůstalosti. I dnes se pak souписы pořizují také z dalších důvodů, kdy je třeba přesně zjistit rozsah pozůstalostního jmění.

2. Souписы pozůstalosti v prvorepublikové úpravě

2.1 Právní úprava

Úprava dědického práva byla obsažena v § 531 až § 824 obecného zákoníku občanského, kde byla v § 800 a následujících upravena možnost dědice uplatnit své právo k pozůstalosti přihláškou s výhradou soupisu nebo bez ní, a z toho vyplývající následky takové přihlášky. Detailní úprava soupisů pozůstalosti (a celého pozůstalostního řízení) byla upravena v císařském patentu č. 208/1854 ř. z., kterým se zavádí nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech (nesporný patent).⁷ Konkrétně byly souписы pozůstalosti upraveny v § 92 až § 114 nesporného patentu.

2.2 Zjišťování jmění v pozůstalostním řízení

V pozůstalostním řízení bylo vždy nezbytné zjistit jmění zůstavitele, aby mohlo vůbec být rozhodnuto

o dědictví. Zjišťování pozůstalostního jmění bylo vždy alespoň v hrubých rysech prováděno během přípravného řízení, kdy se pořizoval úmrtní zápis. Úmrtní zápis (§ 36 až § 42 nesporného patentu) byl první úřední listinou pořizovanou v pozůstalostním řízení, a jeho účelem bylo sepsání všech známých skutečností důležitých pro řízení. Úmrtní zápis měl zásadní vliv na celé další řízení a pořizoval ho sám soudce,⁸ popřípadě tím mohl pověřit buď veřejného notáře,⁹ starostu nebo vyslance soudu.¹⁰ Sepsání úmrtního zápisu bylo vhodné učinit co nejdříve, a to především z důvodu, aby nedošlo ke svémocnému nakládání s pozůstalostním jměním. Zápis se pořizoval v bytě zemřelého za přítomnosti dvou členů zůstavitelovy rodiny nebo dvou jiných svědků. V rámci zřizování úmrtního zápisu se výsledkem zůstavitelových příbuzných nebo jiných osob, které znaly poměry zůstavitele, zjišťovalo vše, co mohlo být důležité pro projednání pozůstalosti, především tedy osobní údaje zůstavitele, místo a čas úmrtí, osobní údaje manžela a dětí, případně jiných blízkých osob, které mohly přicházet v úvahu jako zákonní dědici, popřípadě jako testamentární dědicové, byla-li nalezena závět.¹¹ Dále byla zjišťována existence závěti, dědické smlouvy nebo dovětku. Konečně byl také učiněn prvotní odhad o majetkovém stavu pozůstalosti, tedy z čeho se pozůstalost skládá, a zda má nějaké dluhy.¹²

Pokud se tímto postupem došlo ke zjištění, že se jedná o nepatrnou pozůstalost, došlo rovnou k jejímu soupisu zároveň s pořizováním úmrtního zápisu.¹³ U nepatrných pozůstalostí pak soud neprojednával pozůstalost, ale pouze předal pozůstalost věřitelům za souhlasu zúčastněných osob.

Po přípravném řízení následovalo vlastní pozůstalostní řízení, ve kterém byli dědicové vyzváni, aby podali dědické přihlášky. Pokud k tomu byly zákonné důvody, docházelo v této fázi i k soupisu pozůstalosti.

2.3 Předpoklady soupisu pozůstalosti

Soupis pozůstalosti se zřizoval pouze v zákonem vymezených případech. Především došlo k jeho zřízení, pokud se přihlásil alespoň jeden z dědiců s výhradou soupisu.¹⁴ Dále v případě oddělení pozůstalosti od jmění dědicova (*separatio bonorum*).¹⁵ Taktéž došlo k soupisu pozůstalosti, pokud o to požádal nepominutelný dědic.¹⁶ A konečně v případech, kdy k jeho zřízení byl soud povinen sám z úřední povinnosti.¹⁷

Pokud se jednalo o pozůstalost nepatrné hodnoty, došlo k soupisu ihned při úmrtním zápisu, a to v případě, že o to požádal některý z dědiců, nebo k jeho zřízení mělo dojít z úřední povinnosti.¹⁸ V ostatních případech byl soupis prováděn po doručení úmrtního zápisu soudu, nebo později během projednání pozůstalosti, pokud nastala skutečnost, kvůli které měl být soupis zřízen (například došla dědická přihláška s výhradou soupisu).¹⁹

I v případě, že nebyly splněny předpoklady k provedení soupisu pozůstalosti, bylo nutné zjistit pozůstalostní jmění, aby vůbec mohlo být rozhodnuto o dědictví. Ke zjištění pozůstalostního jmění v takovém případě sloužilo místopřísežné seznání pozůstalostního jmění, které podával dědic. V tomto seznání jmění dědic uvedl vše, co podle něj tvoří pozůstalost, i jakou to má cenu. Své přiznání stvrdil svým podpisem, a soud už následně nezkoumal jeho správnost a úplnost. Na základě seznání jmění pak soud rozhodl o dědictví, avšak na odpovědnost dědice za pozůstalostní dluhy neměl tento úkon vliv, jelikož ta byla neomezená (protože dědic neuplatnil výhradu soupisu).

2.3.1 Dědická přihláška s výhradou soupisu

Aby se osoba mohla stát dědicem, musela se poté, co byla soudem vyrozuměna o zahájení řízení o pozůstalosti, k dědictví přihlásit dědickou přihláškou adresovanou soudu. V dědické přihlášce musela osoba uvést právní důvod dědění²⁰ a skutečnost, zda se přihlašuje s výhradou soupisu (*cum beneficio inventarii*), anebo bez výhrady soupisu (*sine beneficio inventarii*). Každý dědic se mohl přihlásit buď jen s výhradou, anebo bez výhrady soupisu.²¹ Nebylo-li z přihlášky zjevné, o jaké přihlášení se jedná, jednalo se o zmatečné jednání, které bylo nutné opravit.²²

Přihláška bez výhrady soupisu, tzv. bezvýminečná přihláška, měla za následek neomezené zavázání se za pozůstalostní dluhy.²³ Po nabytí dědictví tedy došlo ke sloučení jmění zůstavitele se jměním dědicovým, a dědic vstoupil na místo zůstavitele. Dědic nastoupil do všech práv a závazků zůstavitele a věřitelé se mohli uspokojovat z celého dědicova jmění neomezeně.

Naproti tomu přihláška s výhradou soupisu, tedy přihláška podmíněná, zavazovala dědice po nabytí dědictví jen do výše pozůstalosti.²⁴ Odevzdáním pozůstalosti dědici došlo ke sloučení dědicova jmění s dědictvím, a dědic přihlášený s výhradou soupisu odpovídal věřitelům sice celým svým jměním, ale jen do výše hodnoty pozůstalosti.²⁵

Soudem přijatou přihlášku nebylo možné odvolat, ale změna původního obsahu byla možná, pokud neměla za následek zhoršení právního postavení osob, vůči kterým dědic přebíral povinnosti. Dědic tedy nemohl svou bezvýminečnou přihlášku změnit na přihlášku s výhradou soupisu. Přihláška s výhradou soupisu však mohla být změněna na přihlášku bezvýminečnou, jelikož tímto postupem se postavení věřitelů výrazně zlepšilo.²⁶

Pokud se jeden z více dědiců přihlásil s výhradou soupisu a ostatní bez výhrady, měli ostatních dědicové také postavení dědice s výhradou soupisu, ale jen do odevzdání pozůstalosti.²⁷

2.3.2 Oddělení pozůstalosti

Dalším důvodem pro zřízení soupisu bylo oddělení pozůstalosti od jmění dědice (*separatio bonorum*). K podání žádosti o takovéto oddělení byli legitimováni především věřitelé pozůstalosti, dále také odkazovníci nebo nepominutelní dědicové, kteří měli obavu, že dědic je sám natolik předlužen, že sloučením pozůstalosti s dědicovým jměním bude ohroženo uspokojení jejich pohledávek.²⁸ V žádosti o oddělení musel žadatel nejen osvědčit existenci svého nároku, ale zároveň také popsat, z jakého důvodu má obavu, že by bez oddělení pozůstalosti mohlo být uspokojení jeho nároku ohroženo. Pokud však byl takovýto nárok již jinak spolehlivě zajištěn, nemohlo být oddělení povoleno a pokud už bylo povoleno, muselo být zrušeno. Při rozhodování o oddělení pozůstalosti pak bylo zcela irrelevantní, zda dědic měl nebo neměl vlastní jmění.²⁹ Věřitel, kterému bylo povoleno oddělení pozůstalosti, měl možnost uspokojit svou pohledávku pouze z majetku pozůstalosti. Pokud se později ukázalo, že samotná pozůstalost nestačí k uspokojení pohledávek věřitele, který o oddělení pozůstalosti žádal, dědic nebyl povinen tento dluh dorovnat ze svého majetku, a to ani tehdy, pokud se přihlásil k dědictví bezvýhradně.

2.3.3 Žádost nepominutelného dědice a zřízení soupisu s úřední povinností

Žádat o zřízení soupisu mohl také nepominutelný dědic, tedy potomek zůstavitele, případně jeho předek, který má vždy nárok na povinný díl. Zřízení soupisu na žádost nepominutelného dědice mělo pak sloužit ke zjištění hodnoty pozůstalosti k výpočtu povinného dílu.³⁰ Možnost žádat o zřízení soupisu však nenáleželo všem zákonem vymezeným nepominutelným dědicům, protože nezletilí a opatrovanci byli pod zvláštní ochranou zákona, a ke zřízení soupisu tudíž došlo vždy z úřední povinnosti. Taktéž nepominutelnému dědici, kterému se dostávalo povinného dílu ve formě dědického podílu, nebylo toto ustanovení určeno, jelikož tento mohl podat dědickou přihlášku s výhradou soupisu, jako každý jiný dědic.

Soud nařídil provedení soupisu z moci úřední, pokud nebyl znám dědic, popřípadě jeho pobyt. Dále v případě, měl-li některý z dědiců poručníka nebo opatrovníka. Rovněž měla-li celá pozůstalost nebo její část připadnout chudým, nadaci, obci, kostelu, veřejnému ústavu nebo státu. Konečně také v případech svěrenského náhradnictví.³¹

2.4 Soupis pozůstalosti

Soupis pozůstalosti neboli inventář byl úřední záznam, jehož účelem bylo zjistit, popřípadě odhadnout majetek v době smrti zůstavitele.³² Představoval důležitý podklad pro další pozůstalostní jednání. Soupis mohl být zřízen pouze soudem, který k jeho sepsání pověřil soudního vyslance nebo veřejného notáře,³³ nestačilo tedy, pokud byl inventář zřízen jen dědicem.³⁴ K jeho zřízení bylo třeba přibrat potřebné znalce,³⁵ a dále také dva členy zůstavitelovy rodiny nebo jiné dva svědky. O tom, že se koná soupis byli vyrozuměni všichni známi dědicové, opatrovník pozůstalosti, byl-li ustanoven, vykonavatel poslední vůle, byl-li zřízen a věřitelé, pokud jim bylo povoleno oddělení dědictví od dědicova jmění. Jejich nepřítomnost však nepřekážela v provedení soupisu.³⁶ Pokud pozůstalost přesahovala 10.000 Kč, bylo nutné informovat okresní finanční ředitelství, kdy a kde k soupisu dojde.³⁷ Zástupce finančního úřadu pak mohl být u zřizování soupisu přítomen a uplatňovat své námítky.³⁸

Soupis obsahoval podrobný seznam movitého a nemovitého jmění, které tu bylo v době smrti zůstavitelovy, s údaji tehdejší hodnoty v době smrti zůstavitelovy. Jeho účelem bylo podat přesnou a celkovou zprávu o stavu a povaze jmění pozůstalosti a zjistit hodnotu aktiv, pasiv a čistého jmění. Aby byl tento soupis přesný a úplný, musel soudní vyslanec nebo notář při jeho zřizování pátrat po majetku pozůstalosti všemi možnými prostředky. Za tímto účelem bylo zejména nutné vyslechnout dědice, popřípadě příbuzné zůstavitele, opatřit listinné doklady, provést prohlídku na místě, prozkoumat soudní spisy. Do soupisu také byly uvedeny předměty, které sice byly v zůstavitelově držbě, do pozůstalosti však nutně patřit nemusely. Účelem soupisu pozůstalosti tak bylo zjistit veškerý majetek patřící do pozůstalosti a o veškerém takovém majetku pak v pozůstalostním řízení rozhodnout.

Každá položka soupisu pozůstalosti, jak aktivní tak pasivní, musela být popsána tak, aby byla dostatečně individualizována. Jednotlivé položky soupisu musely být seřazeny podle oddílů, přičemž u každé položky byl určen její odhad. Na konci soupisu byla dána celková částka pozůstalosti, skládající se ze součtu hodnot jednotlivých položek.³⁹ Pokud se našly jakékoli doklady, které patřily k těmto předmětům v pozůstalosti, musely být tyto doklady přiloženy k soupisu.⁴⁰

Bylo-li zhotoveno několik dílčích soupisů, sestavil z nich soud jeden soupis souhrnný. Poté co byl soudu soupis předložen, mohl po jeho prozkoumání nařídít jeho doplnění, a to z důvodu vlastních

poznatků nebo stížností účastníků proti postupu orgánu zřizujících soupis.⁴¹ Pokud takto nepostupoval, usnesením došlo k jeho přijetí. To však nevyklučovalo povinnost soudu doplnit jej či opravit později, pokud se to ukázalo jako potřebné.⁴² To, že byl určitý předmět zahrnut do soupisu, neznamenal, že tam právně patřil a naopak. Soupis byl pouze podkladem pro pozůstalostní řízení a jeho obsah se během řízení mohl výrazně změnit.⁴³

Soupisem majetku tak byl zjištěn veškeré jmění náležející do pozůstalosti a byla také zjištěna jeho hodnota, což mělo zásadní význam pro pozůstalostní řízení. Na základě zjištěného jmění a jeho hodnoty byla určena míra odpovědnosti dědice přihlášeného s výhradou soupisu za pozůstalostní dluhy. Rovněž, byla-li pozůstalost oddělena na žádost věřitele, došlo k vymezení pozůstalosti, ze které se takový věřitel mohl uspokojit. Na základě soupisu pak také došlo k výpočtu povinného dílu nepominutelného dědice a k výpočtu dědických podílů a odpovědnosti osob pod zvláštní ochranou.

3. Aktuální právní úprava soupisů pozůstalosti

Úprava dědického práva je aktuálně obsažena v § 1475 až § 1720 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník,⁴⁴ kde je v § 1674 a následujících obsažena úprava soupisu, možnosti jeho nahrazení jinými právními jednáními, a také možnosti dědice uplatnit či neuplatnit výhradu soupisu a z toho vyplývající následky. Částečně je úprava soupisů pozůstalosti obsažena v úpravě řízení o pozůstalosti v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.⁴⁵

3.1 Zjišťování jmění v řízení o pozůstalosti

Pro současné řízení o pozůstalosti je vždy nezbytné nějakým způsobem zjistit pozůstalostní majetek, aby mohlo být rozhodnuto o dědictví. Prvotní zjišťování pozůstalostního majetku probíhá v první fázi pozůstalostního řízení během předběžného šetření. Účelem předběžného šetření je provést všechny úkony, které jsou potřebné pro zjištění rozsahu zůstavitelova jmění (linie majetku), a pro zjištění dědiců, odkazovníků, vykonavatele závěti, správce pozůstalosti a dalších osob, o jejichž práva a povinnosti v řízení jde (linie subjektů). Předběžné šetření začíná tzv. prvotními úkony, kterými notář jako soudní komisař⁴⁶ zjišťuje, zda zůstavitel zanechal právní jednání pro případ smrti,⁴⁷ zda v době smrti zůstavitele trvalo manželství,⁴⁸ pravděpodobné dědice a jmění zůstavitele. Při zjišťování těchto skutečností notář využívá informace ve veřejných i neveřejných evidencích,⁴⁹ které mu mohou značně zjednodušit práci. Z evidencí je mimo jiné zjistitelné, zda byl zůstavitel v době smrti v manželství. Pokud ano a smrtí zůstavitele zaniklo jejich společné jmění manželů, je nutné jej vypořádat. Mimo to má notář možnost zjišťovat informace především od dědiců, ale také od jakýchkoliv jiných osob, které znají skutečnosti důležité pro řízení o pozůstalosti.⁵⁰ Poté co jsou provedeny prvotní úkony, nastává zpravidla první jednání ve věci, o kterém se sepisuje protokol. Zpravidla se k tomuto jednání přizve osoba, která se postarala o pohřeb zůstavitele,⁵¹ a tudíž se u ní předpokládá, že bude mít povědomí o majetkových a příbuzenských poměrech zůstavitele.⁵² Tato osoba je i nejsnáze zjistitelná, protože je většinou uvedena v úmrtním listu spolu s kontaktními údaji.⁵³ Hlavním účelem tohoto jednání je pak ověřit, zda zůstavitel nezanechal jakoukoli listinu, která by měla význam pro řízení o pozůstalosti, a dále doplnit potřebné údaje o majetku zůstavitele a jeho dluzích, zejména tedy o majetku, který není evidován ve veřejných rejstřících či seznamech.⁵⁴

V rámci předběžného šetření může notář dojít k závěru, že zůstavitel nezanechal žádný majetek, o kterém by se v řízení o pozůstalosti dalo jednat. V takovém případě se řízení zastaví.⁵⁵ Dojít může i k situaci, kdy zůstavitel sice zanechal majetek, ale tento majetek je bez hodnoty či nepatrné hodnoty,⁵⁶ notář vydá tento majetek tomu, kdo se postaral o pohřeb (pokud s tím souhlasí),⁵⁷ a zároveň řízení zastaví.

Pokud řízení nebylo zastaveno podle předchozího odstavce, soudní komisař vyrozumí každého, o němž lze mít podle dosavadních výsledků řízení za to, že je zůstavitelovým dědicem, o jeho dědicím právu⁵⁸ a o možnosti jej odmítnout a o následku takového odmítnutí. Zároveň takového dědice poučí o možnosti a důsledcích uplatnění či neuplatnění výhrady soupisu.⁵⁹ Všechny tyto kroky mohou být učiněny v jednom úkonu, protože otázka odpovědnosti za dluhy je většinou rozhodujícím faktorem pro to, zda bude dědictví přijato či nikoli.⁶⁰ Existují i názory, že nejdříve by se měl dědic vyjádřit, zda dědictví odmítne či nikoli, a až poté je možné ho poučit o výhradě soupisu.⁶¹ Samotný zákon o zvláštních řízeních soudních však společně poučení nevylučuje a tento postup je i vhodnější, jelikož dědic tak lépe pochopí své možnosti, a zároveň se urychlí celý postup.

3.2 Předpoklady soupisu pozůstalosti

Důvody pořízení soupisu pozůstalosti jsou obsaženy v § 1685 občanského zákoníku. Vždy je seznam pořizován, pokud dědic uplatní právo výhrady soupisu.⁶² Současná úprava nevyžaduje podávání dědických přihlášek, ale možné dědice o jejich dědicím právu vyrozumí soudní komisař, který je také poučí o možnosti vyhradit si soupis pozůstalosti.

Občanský zákoník upravuje několik případů, kdy soudní komisař vyhotoví soupis z úřední povinnosti. K soupisu z úřední povinnosti tak dojde, je-li to potřebné pro výpočet povinného dílu,⁶³ je-li mezi dědici osoba, která není plně svéprávná⁶⁴ nebo která je neznámá či nepřítomná, případně právnická osoba zřízená ve veřejném zájmu. Rovněž dochází k soupisu z úřední povinnosti, je-li nejistota, zda je někdo dědicem nebo kdo je dědicem, a dále v případě, kdy dědictví připadá státu proto, že nedědí žádný dědic.

Ke zřízení soupisu dojde také tehdy, pokud věřitel požádá o odloučení pozůstalosti, nebo osvědčí-li věřitel jiný vážný důvod pro provedení soupisu. V tomto případě by mělo jít o jiný důvod, než že je dědic předlužen. Těchto důvodů může být mnoho, například že dochází k svévolnému zacházení s věcmi v pozůstalosti, dále že dědici neuvedli veškerý majetek, přičemž věřitel prokáže existenci dalšího majetku atd.

3.3 Soupis pozůstalosti

Soupis pozůstalosti, tak jak je upraven dnes, se vrátil do právního řádu téměř po šedesáti letech a jeho současný účel je totožný s účelem soupisu za první republiky, tedy zjistit rozsah pozůstalostního jmění, a určit čistou hodnotu majetku v době smrti zůstavitele. Výsledná hodnota je důležitá pro určení výše povinnosti dědice k hrazení zůstavitelových dluhů, který v případě že si vyhradí soupis, odpovídá za dluhy pouze do výše nabytého dědictví. Naproti tomu dědic, který si soupis nevyhradí, popřípadě pro něj nebude zřízen z úřední povinnosti, odpovídá za dluhy zůstavitele neomezeně. Výhrada soupisu se tak bezpochyby jeví jako bezpečná cesta směrem k získání dědictví, není však tak využívána, jak by se mohlo na první pohled zdát. Toto je způsobeno zejména náklady, které s provedením

soupisu vznikají, a které ve výsledku hradí dědic, který si tento postup vyhradil.⁶⁵

Soudní komisař poté, co je zde ze zákona důvod k vyhotovení soupisu pozůstalosti, vydá usnesení o nařízení soupisu pozůstalosti. Následně vyrozumí všechny osoby, které mají právo být přítomny u tohoto soupisu,⁶⁶ o tom, kdy a kde bude soupis pozůstalosti proveden. Při soupisu pozůstalosti soudní komisař vychází zejména z předběžného šetření a z tvrzení účastníků řízení. Soupis se provádí na místě, kde se nachází pozůstalost, zpravidla se tedy bude jednat o bydliště zůstavitele, je však možné provést soupis i na jiném místě (např. v rekreační chatě, či v garáži), nebo i v kanceláři notáře jako soudního komisaře.⁶⁷ Soupis může být proveden i na více místech samostatně, a z jednotlivých dílčích soupisů je pak sestaven jeden úhrnný soupis, který je podkladem pro určení čisté hodnoty dědictví.⁶⁸

Účelem soupisu je především sepsání veškerého majetku patřícího do pozůstalosti, a určení jeho hodnoty. V zájmu dědice, který uplatnil výhradu soupisu, pak je na všechnen majetek upozornit, protože v případě jeho zatajení se může vystavit riziku, že účinky výhrady soupisu ztratí. V protokolu o soupisu pozůstalosti se uvede, z jakého důvodu se soupis provádí, kdo byl soupisu přítomen, a jaké měl k soupisu dotazy a připomínky. V soupisu musí dojít především k přesnému označení majetku, kde se tento majetek nachází, zda je tento majetek zajištěn a jak. Soupis se člení na dvě části, a to na aktiva a pasiva pozůstalosti. V první části jsou uvedeny jednotlivé věci tak, aby nemohly být zaměněny s jinými,⁶⁹ spolu s údajem o jejich obvyklé ceně.⁷⁰ V druhé části soupisu se kromě přiměřených nákladů pohřbu, uvedou zůstavitelovy dluhy s uvedením jejich výše ke dni úmrtí.

Aby byl soupis kompletní, musí dojít nejen k soupisu majetku ale rovněž k jeho ocenění. Majetek se zásadně oceňuje ke dni úmrtí zůstavitele. Soudní komisař při stanovení obvyklé ceny pozůstalosti vychází především ze společného prohlášení dědiců o pozůstalostním majetku nebo z ocenění správce pozůstalosti. Soudní komisař však nemusí vycházet pouze z těchto podkladů, ale může ustanovit k ocenění určité věci z pozůstalosti znalce. Ocenění znaleckým posudkem bude vhodné zejména u nemovitostí, popřípadě u jiných věcí větší hodnoty (umělecká díla, šperky atd.).⁷¹ Na základě provedeného soupisu pozůstalosti stanoví soudní komisař obvyklou cenu majetku, výši dluhů a čistou hodnotu pozůstalosti. Pro sporná aktiva a pasiva platí, že soud k takovým aktivům či pasivům (která jsou mezi dědici sporná) nepřihlíží. Znamená to rovněž, že se taková sporná aktiva či pasiva zároveň neuvádějí do soupisu pozůstalosti. Dědicové se pak žalobou ve sporném řízení mohou domáhat určení, že sporný majetek patří do pozůstalosti, a v případě že tato žaloba bude úspěšná, bude tento majetek předmětem dodatečného projednání dědictví.⁷²

Soupis může být nahrazen seznamem pozůstalostního majetku vyhotoveným správcem pozůstalosti a potvrzeným dědici nebo, jde-li o jednoduchý případ, neodporují-li tomu dědicové a také mají-li k tomu potřebné předpoklady, společným prohlášením dědiců o pozůstalostním majetku.⁷³ Ve své podstatě jde o zjednodušenou formu soupisu pozůstalosti, kdy jejich účelem je, stejně jako u klasického soupisu, stanovit hodnotu majetku v době smrti zůstavitele. Nejsou však na ně kladeny tak přísné formální požadavky a navíc nevyžadují tak vysoké náklady na jejich zhotovení. Při jejich vyhotovení je však nezbytná vzájemná shoda dědiců, což může vylučovat užití těchto „zjednodušených soupisů“ ve většině případů.

Závěr

Z výše uvedeného výkladu je patrná podobnost obou úprav, ale i některé odlišnosti. První rozdíl je patrný už v rámci úpravy postupu při pořizování soupisu. Zatímco v nesporném patentu lze nalézt detailní úpravu toho, jak má soud postupovat, v současné právní úpravě podrobnější úprava chybí, protože vznikají nejasnosti ohledně toho, kde všude může být soupis pořizován, nebo jak má být soupis podrobný. Dokud se tedy v tomto ohledu neustálí praxe, bude především na soudním komisaři, jak bude při pořizování soupisu postupovat.

Další rozdíl při zjišťování majetku patřícího do pozůstalosti spočívá v rozvoji technologií, které dnes notářům mohou značně usnadnit práci. Zatímco za první republiky musel být co nejdříve po smrti osoby sepsán úmrtní zápis v místě bydliště zůstavitele, z něhož již mělo být patrné, jakým majetkem zůstavitel disponoval, současná úprava nic jako úmrtní zápis nezná a šetření majetku zůstavitele počíná zpravidla dálkovým přístupem do různých evidencí a rejstříků. V tomto ohledu lze dnešní postup považovat nejenom za rychlejší, ale také za efektivnější a méně nákladný. Nicméně nemění se jen technologie, které ke zjišťování majetku pozůstalosti používá soud či notář, ale také samotná skladba majetku pozůstalosti. V dobách nesporného patentu se většinou veškerý majetek člověka nacházel v místě jeho bydliště, zatímco dnes není výjimkou mít nejen byt, ale i jiné nemovité nebo movité věci umístěné v různých koutech republiky.⁷⁴ To také souvisí s požadavkem na podrobnost soupisu pozůstalosti, kdy v současné době soupisy vyžadují mnohem větší nároky, jak na identifikaci jednotlivých věcí, tak na jejich ocenění. Soudní komisař tak musí být velmi pečlivý jak při samotném šetření, tak při vyhotovení soupisu. Nezbytná pak je především součinnost dědiců, kteří by měli notáře navést, jakým směrem se při šetření ubírat.

Mnoho problémů pak rovněž způsobuje existence společného jmění manželů, které za první republiky neexistovalo, neboť je nutné ho v rámci řízení o pozůstalosti vypořádat.

Významným rozdílem je také možnost nahrazení soupisu pozůstalosti jiným právním jednáním. Zatímco v prvorepublikové úpravě se s možností nahrazení soupisu nesetkáme,⁷⁵ v současné době může být soupis nahrazen seznamem pozůstalostního majetku vyhotoveným správcem pozůstalosti, popřípadě společným prohlášením dědiců o pozůstalostním majetku. Nahrazení jsou pak v drtivé většině řízení o pozůstalosti využívány, neboť je jejich vyhotovení rychlé a bez větších nákladů. U obou „nahrazení“ je však nutná vzájemná shoda dědiců, která může absentovat. Neshoda dědiců má pak zásadní vliv na rozsah pozůstalosti, o které se rozhoduje, protože současná úprava zakotvuje pravidlo, že ke sporným aktivům či pasivům se nepřihlíží. To je oproti nespornému patentu také změna, ale lze říci, že k horšímu. Nepřihlíží-li se totiž ke spornému majetku, není rozhodnutí o dědictví konečným rozhodnutím o všech majetkových poměrech pozůstalosti, ale je pouhým částečným rozhodnutím o některých jednoduchých věcech. Dědicům a věřitelům pak nezbývá, než se svých práv složitě domáhat pořadem práva. Lze shrnout, že nepřihlížení ke sporným aktivům a pasivům není krok správným směrem.

Současná úprava tak je v mnohém podobná úpravě prvorepublikové, v některých směrech však prvorepublikovou úpravu sledovala nedostatečně, a bylo by vhodné ji ještě upravit. Slabiny i výhody současné úpravy však detailně odhalí až samotná praxe.

Seznam poznámek pod čarou

- 1 ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III.* Praha: V. Linhart, 1936 (reprint Praha: Wolters Kluwer, 2013), s. 524.
- 2 Mezi pasiva, která vznikají až po smrti zůstavitele patří např. náklady na pohřeb, náklady řízení o pozůstalosti (zejména náklady soupisu pozůstalosti), nebo náklady správy pozůstalosti. Aktiva, která mohou vzniknout po smrti zůstavitele pak představují zejména úroky z pohledávek zůstavitele.
- 3 K tomu více dále.
- 4 BONFANTE, Pietro. *Institute římského práva*. 9. vydání. Překlad Jan Vážný. Brno: ČS. A. S. Právnick. 1923, s. 581–593.
- 5 Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, ve znění účinném od 1. 1. 1917 do 31. 12. 1965. Dále jen „obecný zákoník občanský“.
- 6 VÁŽNÝ, Jan. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. *Právní obzor*, 1923, roč. 6, s. 97–103.
- 7 Nesporná řízení obecně byla od roku 1931 upravena v zákoně č. 100/1931 Sb., o základních ustanoveních soudního řízení nesporného.
- 8 Pozůstalostní řízení vedl tehdy soud, nikoli notář jako soudní komisař, jak je tomu v současné úpravě. Notáři však mohly být určité úkony v pozůstalostním řízení příkázány dle § 29 nesporného patentu.
- 9 Veřejnému notáři mohl okresní soud udělit všeobecné zmocnění, aby sepisoval zápisy o všech úmrtích v místně příslušném okrese (§ 37 nesporného patentu).
- 10 V důležitých případech mohli být k jeho sepsání pověřeni i dva soudní vyslanci (§ 36 nesporného patentu).
- 11 Pokud to bylo nutné k nalezení závěti nebo jiné důležité listiny pro projednání pozůstalosti, mohla osoba pořizující úmrtní zápis otevřít a prohlédnout skříň a schránky, a to i za použití donucovacích prostředků, pokud jim nebylo umožněno postupovat jinak. ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 507.
- 12 Především bylo důležité zjistit, zda pozůstalost neobsahovala nemovitosti. BENDA, Eduard a kol. *Praktický advokát. I. svazek*. 2. vydání. Praha: F. Strnadel a spol., 1934, s. 111.
- 13 K takovému soupisu však musel být dát zákonný důvod (§ 96 nesporného patentu).
- 14 Ust. § 802 a násl. obecného zákoníku občanského.
- 15 Ust. § 812 obecného zákoníku občanského.
- 16 Ust. § 804 obecného zákoníku občanského.

17 Ust. § 92 odst. 2 nesporného patentu.

18 Ust. § 96 nesporného patentu.

19 BENDA, Eduard a kol. *Praktický advokát. I. svazek*. 2. vydání. Praha: F. Strnadel a spol., 1934, s. 118.

20 V dědické přihlášce stačilo uvést právní důvod dědění (§ 799 obecného zákoníku občanského), nebylo jej však nutné již v samotné přihlášce dokázat, neboť z § 122 nesporného patentu vyplývá, že tento důkaz bylo možno podat i později.

21 Nebylo tedy možné, aby se tentýž dědic přihlásil k jednomu podílu s výhradou a k jinému bez výhrady soupisu. ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 520.

22 ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 520.

23 Ust. § 801 obecného zákoníku občanského.

24 Zůstavitel nemohl dědici zakázat přihlášení se s výhradou soupisu. Dědic se tohoto práva taktéž nemohl zříci v dědické smlouvě mezi manžely. Takové právní jednání bylo bezúčinné (§ 803 obecného zákoníku občanského).

25 Rouček v komentáři upozorňuje, že panovaly spory, zda byl takovýto dědic zavázán veškerým svým jměním do výše hodnoty pozůstalosti (*pro viribus hereditatis*), nebo jen pozůstalostním jměním (*cum viribus hereditatis*). Teorie i praxe se nakonec přiklonila k prvnímu výkladu. Důvodem byla především ochrana věřitelů, neboť přikázáním pozůstalosti dědic mohl bez ohledu na věřitele s pozůstalostními aktivy volně nakládat, a pokud by byl dědic zavázán jen určitými kusy majetku z pozůstalosti, mohl by je zcizit, a tím se vyhnout odpovědnosti za dluhy jako takové. ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 524–525.

26 Ust. § 806 obecného zákoníku občanského. ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 532.

27 Výklad ustanovení § 807 nebyl zcela jednoznačný, avšak teorie i praxe dospěla tehdy k závěru, že se dobrodiní soupisu vztahuje jen na toho dědice, který se přihlásil s výhradou soupisu. Původní záměr při tvorbě obecného zákoníku občanského byl však opačný, tedy vztáhnout dobrodiní soupisu jednoho dědice i na ostatní dědice. Podobně je tomu v současné rakouské teorii. K tomu HORÁK, Ondřej. Univerzální sukcese a odpovědnost dědiců za dluhy zůstavitele. *Rekodifikace & praxe*. č. 8, 2014, s. 19; ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 534–535.

28 Ust. § 812 obecného zákoníku občanského; SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha : Československý kompas, 1946, s. 89.

29 ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 546.

30 ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 529.

31 Ust. § 92 nesporného patentu.

32 ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 522.

33 Ust. § 93 nesporného patentu.

34 ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 524.

35 Pokud se jednalo o nemovitost, bylo nutné přibrat dva znalce. BENDA, Eduard a kol. *Praktický advokát. I. svazek. 2. vydání.* Praha: F. Strnadel a spol., 1934, s. 118.

36 Ten kdo prováděl soupis, se však před tím ubezpečil, že těmto osobám byly pozvánky k provádění soupisu řádně doručeny (§ 95 odst. 3 nesporného patentu). ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III.* Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 507.

37 BENDA, Eduard a kol. *Praktický advokát. I. svazek. 2. vydání.* Praha: F. Strnadel a spol., 1934, s. 118.

38 Zákon č. 337/1921 Sb., o dani z obohacení.

39 Mezi položky aktiv pozůstalosti zpravidla patřily nemovitosti, cenné papíry, pohledávky, nábytek, svršky, umělecká díla a další movité věci, a také věci v držbě zůstavitele. Mezi položky pasiv pozůstalosti pak patřily především dluhy, útraty nemoci a pohřbu, odkazy a povinné díly. Pokud se našly jakékoli doklady, které patřily k předmětům v pozůstalosti, musely být tyto doklady přiloženy k soupisu. ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 507.

40 ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 507.

41 Například proto, že tento orgán odepřel zahrnout do soupisu určité předměty.

42 ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 508.

43 ŠTAJGR, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář. Díl III.*, s. 508.

44 Dále jen „občanský zákoník“.

45 Dále jen „zákon o zvláštních řízeních soudních“.

46 Úkony soudu prvního stupně v řízení o pozůstalosti provádí jako soudní komisař notář, kterého tím soud pověřil, není-li v zákoně o zvláštních řízeních soudních stanoveno jinak (§ 100 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních).

47 Evidence právních jednání pro případ smrti.

48 Evidence listin o manželském majetkovém režimu, Seznam listin o manželském majetkovém režimu.

49 Především katastr nemovitostí, evidence cenných papírů, informační systém evidence obyvatel, insolvenční rejstřík. Můžou být však využity i jiné evidence jako je centrální registr zbraní, letecký rejstřík, registr vozidel atd., pokud má notář za to, že by zde mohl být evidován nějaký majetek zů-

stavitele.

50 Odmítnout sdělit notáři skutečnosti významné pro řízení o pozůstalosti může pouze ten, kdo by tak mohl podle občanského soudního řádu učinit jako svědek. § 126 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“).

51 V předvolání k předběžnému šetření je zpravidla uveden seznam listin, která má předvolaná osoba přinést s sebou. Především půjde o listiny, které se mohou vázat k majetku zůstavitele, např. technický průkaz automobilu, výpis z bankovního účtu, vyúčtování nákladů pohřbu a zejména možné pořízení pro případ smrti. SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 280.

52 V rámci předběžného šetření podle § 139 zákona o zvláštních řízeních soudních soudní komisař zejména provede výslech osoby, o níž lze předpokládat, že je informována o osobních a majetkových poměrech zůstavitele, o jeho dlužích, nákladech jeho pohřbení, případně o jeho právních jednáních pro případ smrti, a vyhotoví o tom protokol (§ 81 zákona č. 37/1992 Sb., jednací řád pro okresní a krajské soudy).

53 Vypravitel pohřbu se však může k předběžnému šetření dostavit i s jinou osobu, která je o poměrech zůstavitele informovaná více a nebo tuto osobu navrhnout místo sebe k sepsu protokolu o předběžném šetření. SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 280.

54 Ačkoli se v řízení o pozůstalosti uplatňuje vyšetřovací zásada, tzn. že soudní komisař je povinen provést i jiné důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než jsou účastníky navrhovány, neznamená to, že soudní komisař „vypátrá“ veškerý majetek, která zůstaviteli náležel. Z veřejných seznamů nebo veřejných rejstříků, popřípadě neveřejných rejstříků (registr vozidel), může notář mnoho aktiv objasnit i bez součinnosti účastníků. Jde však jen o zlomek informací, a proto se od účastníků předpokládá, že notáři sdělí alespoň takové údaje, ze kterých bude možné vyvodit existenci aktiv nebo pasiv pozůstalosti. SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 215.

55 Pokud by se však v budoucnu ještě jakýkoli majetek, který patřil zůstaviteli, objevil, provede se o tomto majetku pozůstalostní řízení dle § 192 a násl., upravující dodatečné projednání při zastavení řízení.

56 Současná praxe považuje za nepatrný majetek aktiva v hodnotě cca 10.000 – 15.000 Kč.

57 Pokud by s tím vypravitel pohřbu nesouhlasil, byly nutné provést řízení o pozůstalosti, popřípadě i likvidaci, přesto že je takový postup na první pohled proti zásadě hospodárnosti.

58 Ust. § 1485 až 1489 občanského zákoníku., § 164 až 167 zákona o zvláštních řízeních soudních.

59 Ust. § 1674 až 1676 občanského zákoníku, § 175 a 176 zákona o zvláštních řízeních soudních.

60 Dědic se může k tomu úkonu vyjádřit, že uplatňuje výhradu soupisu, z čehož je možné dovodit že dědictví neodmítá.

61 BREJLOVÁ, Kateřina. Nové postavení věřitele v dědickém řízení a změna v odpovědnosti dědiců za dluhy zůstavitele. *Ad Notam*, 2014, č. 1, s. 14.

62 Výhradu soupisu lze uplatnit jen do jednoho měsíce ode dne, kdy ho soud o tomto právu vyrozuměl (§ 1675 věta první občanského zákoníku), a to ústním prohlášením učiněným před soudem nebo písemným prohlášením jemu zaslaným (§ 1674 odst. 2 věta první občanského zákoníku), přičemž lhůtu k uplatnění práva výhrady soupisu pozůstalosti může soud z důležitých důvodů prodloužit (§ 1675 věta druhá občanského zákoníku).

63 U nepominutelného dědice tedy dochází k soupisu pozůstalosti z úřední povinnosti vždy, nikoli jak za prvorepublikové úpravy, kdy nepominutelný dědic, který nespadal pod zvláštní ochranu zákona a zároveň byl zkrácen na svém právu, musel o soupis pozůstalosti požádat.

64 Nezletilí, pokud nenabyli plné svéprávnosti před nabytím zletilosti a zletilé osoby s omezenou svéprávností.

65 SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 263.

66 Vykonavatel závěti, správce dědictví, každý kdo o sobě tvrdí a osvědčí své dědické právo nebo právo na povinný díl, nebo o kom je známo, že mu takové právo zřejmě náleží, věřitel, který si vyžádal odloučení pozůstalosti, se souhlasem soudu i jiná osoba, která na tom prokáže právní zájem, odkazovník však jen tehdy, hrozí-li že bude povinen poměrně přispět na povinný díl.

67 BARTOŠ, Jiří. O soupisech v dědickém a pozůstalostním řízení. *Ad Notam*, 2013, č. 3, s. 21.

68 SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 394.

69 Vyloučená není ani fotodokumentace. SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 266.

70 To neplatí u věcí bez hodnoty. V tomto případě se namísto obvyklé ceny uvede „bez hodnoty“.

71 SVOBODA, Karel a kol. *Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 395.

72 Tamtéž.

73 Ust. § 1867 občanského zákoníku a § 177 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních.

74 BARTOŠ, Jiří. O soupisech v dědickém a pozůstalostním řízení. *Ad Notam*, 2013, č. 3, s. 21.

75 Existoval však institut místopřísežného seznání pozůstalostního jmění v případě, kdy se soupis nezřizoval.